

مقاله پژوهشی: تبیین گفتمان ولایت فقیه در اداره امور بنیاد مسکن انقلاب اسلامی و تأمین مسکن محرومین (دکترین، اهداف، سیاست‌ها)

دکتر سید محمود فاطمی عقدا^۱ و داریوش آسترکی^۲

تاریخ دریافت: ۹۷/۱۲/۱

تاریخ پذیرش: ۹۸/۶/۵

چکیده

یکی از مهم‌ترین آرمان‌های حضرت امام خمینی (رحمت‌الله علیه) و مقام معظم رهبری، تحقق عدالت اجتماعی، کم شدن فاصله طبقاتی، رفع تبعیضات ظالمانه، حمایت از محرومان و فقر ستیزی و رفع مشکل مسکن اقشار محروم و مستضعف است. هدف این تحقیق دستیابی به دکترین، اهداف و سیاست‌ها و تبیین گفتمان ولایت فقیه در اداره امور بنیاد مسکن انقلاب اسلامی و مسکن محرومین بوده است. یافته‌های این تحقیق حاکی از آن است که از منظر ولایت فقیه بدون تأمین عدالت اجتماعی و رسیدگی به حال محرومان و مستضعفان در همه ابعاد از جمله رفع اساسی مشکلات تأمین مسکن آنان نمی‌توان جامعه را اسلامی نامید. این مقاله درصدد است با تحلیل و تبیین گفتمان ولایت فقیه در اداره امور بنیاد مسکن و مسکن محرومین، مسئولان و کارگزاران نظام در این حوزه را در تصمیم‌گیری، برنامه‌ریزی، سیاست‌گذاری و هدف‌گذاری کمک نموده و تصمیم‌ها و انجام فعالیت‌ها را در همه سطوح، همسو، هماهنگ و هم‌افزا نماید. این پژوهش از نظر هدف، توسعه‌ای و کاربردی بوده و از استراتژی کیفی بهره برده است؛ در این راستا از تحلیل محتوای (کمی و کیفی) و روش داده بنیاد استفاده شده است. در امر کدگذاری، مقوله‌بندی، کشف روابط و تحلیل‌های کیفی، نرم‌افزار MAXQDA، به عنوان دستیار محقق مورد استفاده قرار گرفته است. از منظر امام و رهبری مهم‌ترین امر در اداره امور بنیاد مسکن و مسکن محرومین «رسیدگی به محرومان جامعه از جمله فقرا، ستم‌دیدگان، بی‌خانمان‌ها در سراسر و تأمین مسکن مناسب برای اقشار کم‌درآمد وضعیت» است.

کلیدواژه‌ها: گفتمان ولایت فقیه، بنیاد مسکن، مسکن محرومین، دکترین، هدف‌گذاری، سیاست‌گذاری

۱. استاد دانشگاه و عضو هیئت علمی دانشگاه خوارزمی

۲. دانش‌آموخته مدیریت راهبردی دانش، دانشگاه و پژوهشگاه عالی دفاع ملی و مدیریت راهبردی و نویسنده مسئول،

از بررسی سخنرانی‌ها، پیام‌ها و توصیه‌های امام خمینی (رحمت‌الله علیه) می‌توان نتیجه گرفت که مسئله رفع تبعیض و فقر ستیزی یکی از اهداف بزرگ حضرت امام بوده است. آن بزرگوار به قدری در این باره تأکید داشته است که به عنوان پناهگاه مستضعفان و پابره‌نه‌ها شناخته می‌شد. کسانی که دوران صدر پیروزی انقلاب اسلامی را درک کرده و سخنان و موضع‌گیری‌های حضرت امام خمینی (رحمت‌الله علیه) و دیگر مسئولان نظام را شنیده‌اند به خوبی می‌دانند که حمایت از محرومان و مستضعفان یکی از مهم‌ترین و پرجاذبه‌ترین شعارهای انقلابیون و مورد عنایت و تأکید رهبر انقلاب بود (امینی، ۱۳۷۸: ۱۳). بنیان‌گذار انقلاب اسلامی حضرت امام خمینی (رحمت‌الله علیه) علم مبارزه با رژیم ستم‌شاهی را بر دوش گرفت و با یاری مستضعفان طومار استعمار و استکبار را در هم پیچید و حکومتی بر اساس احکام الهی بنیان نهاد و بعد از رحلت ایشان حضرت امام خامنه‌ای راه امام را ادامه دادند. رهبر معظم انقلاب اسلامی در بیست و ششمین سالگرد رحلت امام فرمود: «امام طرفدار جدی حمایت از محرومان و مستضعفان بود؛ امام نابرابری اقتصادی را با شدت و حدت رد می‌کرد؛ اشرافی‌گری را با تلخی رد می‌کرد؛ به معنای واقعی کلمه امام طرفدار عدالت اجتماعی بود؛ طرفداری از مستضعفان شاید یکی از پرتکرارترین مطالبی است که امام بزرگوار ما در بیاناتشان گفتند؛ این یکی از خطوط روشن امام است؛ این یکی از اصول قطعی امام است، همه باید تلاش کنند که فقر را ریشه کن کنند؛ همه باید تلاش کنند که محرومان را از محرومیت بیرون بیاورند و تا آنجایی که در توان کشور است، به محرومان کمک کنند. از آن طرف به مسئولان کشور هشدار می‌داد درباره‌ی خوی کاخ‌نشینی، این نکته‌ای که در قرآن هم آمده است: «وَسَكَنْتُمْ فِي مَسْكِنِ الَّذِينَ ظَلَمُوا» (ابراهیم: ۴۵) و همه را از خوی کاخ‌نشینی بر حذر می‌داشت، تأکید مکرر می‌کرد بر اینکه به وفاداری طبقات ضعیف اعتماد کنید؛ این را امام مکرر می‌گفت که این کوخ‌نشینانند، این فقرايند، این محرومانند که این صحنه‌ها را با وجود محرومیتها پر کرده‌اند، اعتراض هم نمی‌کنند، در میدان‌های خطر هم حاضر می‌شوند؛ [امّا] آن کسانی که برخوردارهای بیشتری داشتند، در موارد مختلف اگر مشکلی پیش می‌آمد، اتفاقاً آن‌ها بیشتر ابراز نارضایی می‌کردند. این وفاداری طبقات متوسط مردم و طبقات محروم مردم، از نظر امام یک امر برجسته بود و این را تأکید می‌کرد» (۱۳۹۴/۰۳/۱۴)

با توجه به بررسی‌های صورت گرفته، تاکنون تحقیق علمی در خصوص دکترین، اهداف و سیاست‌های ولایت فقیه در رابطه با اداره امور بنیاد مسکن انقلاب اسلامی و مسکن محرومین صورت نگرفته است. لذا مهم‌ترین مسئله مدنظر این تحقیق «تدوین نشدن دکترین، اهداف و سیاست‌های ولایت فقیه در خصوص اداره امور بنیاد مسکن انقلاب اسلامی و مسکن محرومین» است. هدف اصلی این تحقیق تبیین و تحلیل گفتمان ولایت فقیه (دکترین، سیاست‌گذاری، هدف‌گذاری) در اداره امور بنیاد مسکن انقلاب اسلامی و مسکن محرومین و افزایش توجه مسئولین و کارگزاران نظام با دیدگاه‌ها و نظرات ولایت فقیه در اداره امور بنیاد مسکن انقلاب اسلامی و مسکن محرومین است. اهمیت این تحقیق در آن است که اصول و عناصر و همچنین مبانی نظری حاصل از مطالعات اکتشافی و یافته‌های آن می‌تواند الگویی بر اساس نظرات امام خمینی (رحمت‌الله علیه) و مقام معظم رهبری (مدظله‌العالی) در خصوص موضوع تحقیق ارائه نماید. انجام این تحقیق از این نظر که در صورت عدم تدوین دکترین، اهداف و سیاست‌های موردنظر امام خمینی (رحمت‌الله علیه) و مقام معظم رهبری، فرصت‌های موجود برای عملی ساختن خواسته‌های ولی فقیه زمان در خصوص مسکن محرومین تحقق نخواهد یافت، ضرورت داشت.

پیام حضرت امام خمینی (رحمت‌الله علیه) به مناسبت تشکیل حساب ۱۰۰ محرومان در تاریخ ۵۸/۱/۲۱ از نخستین پیام‌های «اقتصادی» ایشان بعد از پیروزی انقلاب اسلامی ایران است. ایشان در این پیام با اذعان به حساس بودن مقطع موردنظر، ایجاد «نظام عدل اسلامی» را در سرلوحه‌ی برنامه‌ها قرار داده و «ریشه‌کن کردن فقر و استضعاف» و «مبارزه علیه فقر و محرومیت» را از اولویت‌های انقلاب اسلامی برشمردند و در ادامه با مطرح کردن مسئله‌ی «مسکن»، در عمل نقطه‌ی شروع تحقق عدالت و مبارزه با فقر و محرومیت در حوزه‌ی اقتصاد را ترسیم کرده و تأمین مسکن محرومان را در اولویت اول برنامه‌های اقتصادی انقلاب قرار می‌دهند. بر این اساس بنیاد مسکن انقلاب اسلامی بر اساس فرمان ۲۱ فروردین ۱۳۵۸ رهبر فقید انقلاب اسلامی حضرت امام خمینی (رحمت‌الله علیه) به منظور تأمین مسکن محرومان به ویژه روستاییان در چهارچوب سیاست‌ها و برنامه‌های دولت تشکیل گردید (عملکرد بنیاد مسکن، ۱۳۹۶).

مطالعه و بررسی در زمینه تشخیص و تعیین نیازمندی‌های مسکن محرومان اعم از روستایی و شهری و فراهم آوردن موجبات اجرای آن با مشارکت، همکاری و خودیاری مردم و دستگاه‌های مختلف، تهیه طرح مجتمع‌های زیستی و واحدهای مسکونی ارزان‌قیمت و اجرای آن‌ها به‌طور مستقیم یا با مشارکت مردم با همکاری و هماهنگی دستگاه‌های ذی‌ربط در روستا و شهر، کمک در جهت تأمین مصالح ساختمانی کشور از طریق تولید، تهیه، توزیع، نظارت بر پرداخت و مصرف وام‌های قرض‌الحسنه مسکن روستایی و ارزان‌قیمت شهری که از محل منابع مالی و سیستم بانکی کشور تأمین می‌شود. تهیه طرح‌های هادی و اصلاح معابر در روستاها، با هماهنگی دستگاه‌های ذی‌ربط و اجرای آن با مشارکت مردم از محل اعتبارات مصوب، تهیه و ارائه طرح‌های لازم برای بازسازی و نوسازی مناطق مسکونی روستایی آسیب‌دیده در اثر جنگ، سیل، زلزله و سایر سوانح طبیعی و اجرای آن‌ها با مشارکت و هماهنگی با سازمان‌ها و ارگان‌های ذی‌ربط از جمله وظایف مهم اصلی بنیاد مسکن انقلاب اسلامی است که به صورت مشروح در اساسنامه مصوب آن که در تاریخ ۱۷ آذر سال ۱۳۶۶ به تصویب مجلس شورای اسلامی رسید لحاظ گردیده است (همان).

مبانی نظری تحقیق

مفهوم شناسی و تاریخچه بنیاد مسکن انقلاب اسلامی

- مفهوم بنیاد

مفهوم «بنیاد» همراه با مفهوم «جوهر» از اساسی‌ترین مفاهیم فلسفه‌ی غرب هستند. بنیاد یا به اصطلاح هایدگر Grund همان چیزی است که یونانیان تحت عنوان Arkhe (آرخه) از آن یاد می‌کردند. بنیاد هر چیز همان سرآغاز یا مبدأ آن چیز است. بنیاد، گونه‌ای نهاد است؛ بنا بر تعریف حقوقی، بنیاد برای انجام مقصد ویژه‌ای تأسیس می‌شود و سود ناشی از فعالیت‌های بنیاد نیز می‌بایست در راه امور اجتماعی یا ایده‌های مرتبط با مقصد اصلی هزینه شود (بابک احمدی، ۱۳۹۵: ۳۷۵).

بنیاد، از نظر عرف بین‌المللی، سازمانی است که ثروت خصوصی را برای اهداف عمومی مورد بهره‌برداری قرار می‌دهد. مهم‌ترین منابع مالی یک بنیاد، باز بر حسب تعریف،

عبارت است از اقلامی چون بخشش و وقف و اعانه، حال آن‌که عمده‌ترین مصارف مالی یک بنیاد اقلامی است نظیر مخارج مربوط به امور نیکوکاری و فعالیت‌های اجتماعی و اقدامات نوع‌دوستانه و نظایر این‌ها. بدین اعتبار، بنیادها علی‌الاصول از بطن جامعه مدنی برمی‌خیزند و به خود جامعه مدنی نیز خدمات ارائه می‌دهند و باری نیز در این میانه از دوش دولت‌ها برمی‌دارند (مالجو، محمد ۱۳۸۲)

- مفهوم مسکن

مسکن اسم مکان است بر وزن مفعول به معنای محل آرامش و سکونت که از ماده سکن به معنی آرامش می‌آید و در اصطلاح به مکانی می‌گویند که انسان در آن زندگی می‌کند. در لغت‌نامه دهخدا مسکن چنین معنی شده: جای باشیدن و خانه، منزل و بیت، جای سکونت و مقام، جای آرام (فرهنگ دهخدا، ۱۳۵۹)

در تعریف مرکز آمار ایران «واحد مسکونی، مکان، فضا و یا محوطه‌ای است که یک یا چند خانوار در آن سکونت داشته و به یک یا چند ورودی (شارع عام یا شارع خاص) راه داشته باشد» (مرکز آمار ایران، ۱۳۷۵).

- نهاد

نهاد در لغت به معنی «بنیاد» است، ولی در علوم اجتماعی به مجموعه‌ی تشکیلات منسجم و مقررات و سنت‌هایی اطلاق می‌شود که یک اجتماع یا گروه متشکل را مشخص می‌سازد؛ به عبارت دیگر، نهاد عبارت است از یک بنیاد یا سازمان عمومی تأثیرگذار که اهداف خاصی را دنبال می‌کند و دارای تأثیرات ملموسی در جامعه است. هر جامعه و اجتماع انسانی با توجه به موقعیت‌های خاص و ویژگی‌های زمان به تأسیس نهادهایی مبادرت می‌ورزد که دارای کارکردهایی مختص همان عصر و زمان است و چه بسا نهادهایی که در جوامع مختلف بر حسب ضرورت تشکیل و پس از انجام مأموریت محوله منحل شده‌اند.

چهار ویژگی نهادهای انقلاب اسلامی

۱. بنا به فرمان امام راحل تشکیل شده‌اند.
۲. به دلیل شرایط ناشی از انقلاب اسلامی تشکیل شده‌اند.
۳. ارزش‌های اسلامی، ولایی، انقلابی، مردمی و عمل به تکلیف بر فرهنگ سازمانی آن‌ها حاکم است.
۴. عمده مأموریت‌های آن‌ها در جهت حفاظت از انقلاب اسلامی و اهداف و دستاوردهای آن است. (مهدی حاضری، ۱۳۸۱)

مفهوم مسکن از منظر اسلام

- بیت در آیات قرآن کریم

در قرآن کریم کلمه بیت با معانی و مشتقات گوناگونی به کار رفته است و نزدیک به ۶۵ آیه در قرآن کریم آمده است که مشتمل بر کلمه بیت و مشتقات آن است. از میان این آیات کریمه، چندین آیه وجود دارد که در آن‌ها بیت به معنای منزل، پناهگاه، مسکن آمده و یا در مورد بنای آن توسط اقوام مختلف ذکری به میان آمده است که به چند مورد اشاره می‌شود (رضایی، ۱۳۸۵)

۱. **وَ اذْكُرُوا اِذْ جَعَلَكُمْ خُلَفَاءَ مِنْ بَعْدِ عَادٍ وَ بَوَّأَكُمْ فِي الْاَرْضِ تَتَّخِذُونَ مِنْ سُهُولِهَا قُصُورًا وَ تَحْتُونَ الْجِبَالِ بِيُوتًا فَادْكُرُوا اِلٰهَ اللّٰهِ وَ لَا تَعْتُوا فِي الْاَرْضِ مُفْسِدِينَ؛** «به یاد آورید زمانی را که خداوند شما را پس از هلاک شدن قوم عاد، جانشین اقوام سلف نمود و در زمین منزل داد تا از اراضی سهل (خاک نرم) قصرهای عالی و از کوه سخت با تراشیدن سنگ منزله‌ای محکم بنا کنید.» (اعراف ۷۴).

حضرت صالح در این جمله قوم خود را به تذکر و یادآوری نعمت‌های خدا دعوت می‌کند و از جمله نعمت‌هایی که به یاد آنان می‌آورد این است که خدا آن‌ها را در زمین مکنت داده و آن‌ها قسمت‌های جلگه زمین و همچنین کوهستان آن را اشغال نموده و در آن خانه و آبادی به وجود آورده‌اند؛ لذا منزل و خانه یکی از نعمت‌های الهی است که به بندگان خود ارزانی داشته است و به سپاس و شکر و ثنای فراوان نیاز دارد.

۲. وَ أَوْحَيْنَا إِلَىٰ مُوسَىٰ وَأَخِيهِ أَنْ تَبَوَّءَ لِقَوْمِكَ مِمَّا بَمِصْرَ بَيْوتًا وَ اجْعَلُوا بَيْوتَكُمْ قِبْلَةً وَ أُقِيمُوا الصَّلَاةَ وَ بَشِّرِ الْمُؤْمِنِينَ؛ «و به موسی و برادرش وحی کردیم که برای قوم خود در مصر خانه‌هایی برگزینند و خانه‌هایشان را رو به روی هم قرار دهید و نماز بگزارید و مؤمنان را بشارت بده»

خداوند کریم در این آیه به حضرت موسی علیه‌السلام وحی می‌کند که خانه‌های خود را رو به روی هم و در یک جهت قرار دهند، غرض از این دستور این بود که موسی و هارون بتوانند به تبلیغ پردازند و بنی‌اسرائیل هم بتوانند نماز جماعت اقامه کنند (اقیموا الصلوة) که بعد از آن قرار گرفته بر این موضوع اشاره دارد.

از اینکه خداوند می‌فرماید که ما به موسی و برادرش وحی کردیم برای قوم خود از خانه‌های مصر منزل تهیه کنند، چنین بر می‌آید که گویا بنی‌اسرائیل تا آن زمان به شکل بدوی‌ها و یا در چادرها زندگی می‌کرده‌اند و یا زندگی شبیه به آنان داشتند. خداوند می‌فرماید شما با قوم خود خانه‌هایشان را روبروی هم و در یک جهت قرار دهید که افراد به هم پیوسته باشند و امر تبلیغ و مشاوره و جمع شدن برای نماز امکان بیشتری یابد (المیزان، ج ۱۰: ۱۸۳).

این آیه بر نحوه ساختن خانه‌ها از نظر شهرنشینی دلالتی روشن و آشکار دارد که باید در ساختن خانه‌ها و حتی مسیرها، به امر تبلیغ دینی و اقامه نماز، دقت کافی مبذول گردد.

۳. وَ كَانُوا يَنْحِتُونَ مِنَ الْجِبَالِ بَيْوتًا آمِنِينَ؛ «از کوه‌ها خانه‌ها می‌کنند در حالی خاطر جمع و در امن بودند» (حجر ۸۲).

این آیه در داستان اصحاب حجر آمده است که از قوم ثمود؛ یعنی، قوم صالح پیامبر بودند که در کوه‌ها و غارهایی که در کوه کنده شده بود سکونت داشتند و به خیال خود از حوادث زمینی و آسمانی در امان بودند تا اینکه صیحه عذاب که هلاکشان در آن اتفاق افتاد ایشان را بگرفت و آن اعمالی که برای ایمنی خود و تأمین سعادت زندگی داشتند نتوانست جلوی عذاب را بگیرد (المیزان، ج ۱۲: ۲۶۷).

این آیه به وضع زندگی اصحاب حجر نیز اشاره دارد که در کوه‌ها و غارها زندگی می‌کرده‌اند و آن‌ها را مسکن و منزل خود قرار داده بودند هرچند که خانه محل امنیت و آسایش است؛ ولی اگر عذاب الهی فرا برسد، آن امنیت و استواری به هر مقدار که باشد، از

هم فرو می‌پاشد و به هم می‌ریزد؛ لذا باید در همه حالات به یاد خدا بود و از داشتن ساختمان‌ها و قصرهای چند طبقه و با امکانات زیاد از یاد خدا غافل نشد؛ زیرا عذاب الهی شامل حال هرکسی که بشود، هیچ چیز نمی‌تواند در مقابل آن ایستادگی نماید.

۴. وَاللَّهُ جَعَلَ لَكُمْ مِّنْ بُيُوتِكُمْ سَكَنًا وَجَعَلَ لَكُمْ مِّنْ جُلُودِ الْأَنْعَامِ بُيُوتًا تَسْتَخِفُّونَهَا يَوْمَ ظَعْنِكُمْ وَيَوْمَ إِقَامَتِكُمْ وَمِنْ أَصْوَابِهَا وَأَوْبَارِهَا وَأَشْعَارِهَا أَثَاثًا وَمَتَاعًا إِلَىٰ حِينٍ؛ «خدا خانه‌های شما را آرامگاهتان کرد و از پوست حیوانات برای شما خانه‌ها کرد که روز کوچتان و روز اقامتان آن را سبک می‌یابید و از پشم‌ها و موهای آن برای مدتی اثاث و کالا ساخت» (نحل ۸۰).

علامه طباطبایی در زیر این آیه می‌فرماید: در مفردات آمده است: بیت به معنای ماورای آدمی در شب است. چون وقتی می‌گویند فلانی در فلان جا بیتوته کرد معنایش این است که در یک شب در آنجا اقامت کرد. همچنان که درباره روز می‌گویند «ظل»؛ آنگاه به مسکن شب و روز هم بیت می‌گویند. راغب گفته است کلمه بیت به خانه‌های سنگی، گلی، پشمی و کرکی اطلاق می‌شود.

کلمه مسکن به معنای هر چیزی است که انسان به وسیله آن سکونت یابد و اینکه خداوند فرمود (وَاللَّهُ جَعَلَ لَكُمْ مِّنْ بُيُوتِكُمْ سَكَنًا) معنایش این است که خدا بر شما بعضی از بیوت شما را مایه سکونت قرار داد که در آن ساکن شوید؛ زیرا برخی از بیوت مانند انبار هیزم قابل سکونت نیست. (وَجَعَلَ لَكُمْ مِّنْ جُلُودِ الْأَنْعَامِ بُيُوتًا) یعنی از بعضی پوست‌ها که همان پوست دباغی شده است برای شما خانه‌ها قرار داد که مقصود از آن قبه و خیمه است. خانه‌هایی که (تَسْتَخِفُّونَهَا) سبکش می‌شمارید و برای نقل و انتقال‌های خود اختصاص می‌دهید در روز کوچ کردنتان و در روز اقامتتان که سفری ندارید. قید (الی حین) در این آیه اشاره دارد به اینکه همه این نعمت‌ها فانی و از بین رفتنی است و عاقل نباید به خاطر این‌ها نعیم آخرت را از دست بدهد (تفسیر المیزان، ج ۱۲: ۴۷۷).

۵. أَتَّركُونَ فِي مَا هَاهُنَا آمِنِينَ * فِي جَنَّاتٍ وَعُيُونٍ * وَزُرُوعٍ وَنَخْلٍ طَلْعُهَا هَضِيمٌ * وَتَنْحِتُونَ مِنَ الْجِبَالِ بُيُوتًا فَارِهِينَ * فَاتَّقُوا اللَّهَ وَأَطِيعُوا أَمْرَ الْمُسْرِفِينَ؛ آیا (تصور می‌کنید که) تا ابد ایمن از مرگ در این ناز و نعمت دنیا خواهید

ماند؟ (گمان دارید) در این باغ‌های با صفا و چشمه‌های آب گوارا و مزارع و کشتزار و نخل و آن شکوفه‌های زیبایش (همیشه زنده‌اید) و خیال می‌کنید دائم در این عماراتی که در کوهستان با کمال دقت بنا کرده‌اید به آسایش زندگی می‌کنید (البته چنین نیست و مرگ شما را در پیش است) پس پند من بشنوید و از خدا بترسید و راه اطاعت پیش گیرید. خداترس باشید و مرا که رسول او هستم اطاعت کنید و از رفتار روسای مسرف و ستمگر پیروی نکنید (شعرا: ۱۵۱-۱۴۶). این آیات ضمن اینکه به نعمت‌های الهی اشاره دارند، آن‌ها را فانی و گذرا معرفی می‌کنند و انسان‌ها را به تعقل و تفکر و اطاعت از رسول و سنت حسنه او دعوت و از اسراف و ستمگری بر حذر می‌دارند. (رضایی، ۱۳۸۵)

دکترین

واژه دکترین^۱ از واژه لاتین دکترینا^۲ به معانی مکتب، آیین، اصول عقیده، سیاست، آموزه و نظریه آمده است (سورین، ۱۳۷۲: ۴۵۸). واژه دکترین در زبان یونانی به معنای درس گفتن و تعلیم دادن آمده است (وثیق، ۱۳۷۷: ۳۰۱). دکترین یا آئین در اصطلاح به مجموعه اصول و عقاید دینی یا علمی یا فقهی که منسوب به یکی از دانشمندان و یا مکتب خاصی است، اطلاق می‌شود. از خصوصیات دکترین این است که اصول و عقاید آن با عمل توأم است و حقایق نظری محض نیست. به همین جهت می‌گویند فرق بین دانش و دکترین این است که دانش؛ مشاهده و تبیین و تفسیر می‌نماید و دکترین حکم می‌کند و دستور می‌دهد و به کار می‌بندد (برگ نیسی و سجادی، ۱۳۷۰: ۱۰).

دکترین عبارت است از: «مجموعه‌ای از اصول و قواعد کلی و نسبتاً پایدار که هادی و راهنمای یک فرد، سازمان یا جامعه در اتخاذ سیاست‌ها، اهداف و راهبردها و انجام برنامه‌ها، رفتارها و اقدامات است.» (ذوالقدر، ۱۳۸۷: ۸)

دکترین در سیاست معمولاً مجموعه اقدامات و خط‌مشی سیاسی یک دولت‌مرد است که دارای جنبه ابتکاری بوده و آثاری برجای می‌گذارد و مشابه اقدامات و سیاست‌های دولت‌مردان دیگر نیست. (طلوعی ۱۳۷۲:۴۵۸)

در این پژوهش، منظور از دکترین اصول، قواعد، نظریه‌ها و اندیشه‌های امام خمینی (رحمت‌الله علیه) و مقام معظم رهبری است که به عنوان چتر هماهنگ‌کننده، همسو‌کننده و هم‌افزا کننده تصمیمات و اقدامات در خصوص اداره امور بنیاد مسکن و محرومین است.

هدف‌گذاری^۱

عبارت است از بیان نتایج مورد انتظار (شامل کار مشخص و قابل‌اندازه‌گیری) در محدوده زمانی خاص و با هزینه‌ای معین. منظور از هدف‌گذاری، تفکیک مأموریت‌ها یا اهداف دوربرد به اهداف کمی و کیفی کوتاه مدت است که برای یک واحد و سرانجام یک فرد شاغل قابل اجرا باشد (رضائیان، ۱۳۸۴:۱۱۲).

اهداف^۲، نتایج مورد انتظار از یک رفتار را هدف گویند. همه رفتارهای آدمی هدف‌دار است. هدف‌ها بیرون از فرد می‌باشند و روان‌شناسان غالباً این هدف‌ها را محرک می‌نامند. محرک می‌تواند مادی و ملموس باشد مانند افزایش دستمزد یا غیرملموس مانند قدردانی از تلاش فرد یا کسب قدرت که در برانگیختن و شدت بخشیدن به انگیزه‌ها و نیازها و در نتیجه فعال کردن رفتارهای آدمی به همان اندازه‌ی محرک‌های ملموس مهم است (هرسی و بلانچارد، ۱۹۹۳:۲۱) در این مقاله هدف‌گذاری عبارت‌اند از مجموعه مقاصد و منظورهایی که بر اساس آن سازمان‌ها تلاش‌های خود را به سمت آن مقاصد هدایت می‌کنند

سیاست‌گذاری^۳

-
۱. Goal setting
 ۲. Objectives
 ۳. Policy Making

سیاست‌گذاری در امور کشورداری عبارت است از: تعیین، تدوین و ارائه ضوابط و موازینی که در آن مقتضیات کلی دولت اعمال و مصالح جمعی ملت تأمین شود (هاشمی، ۱۳۶۶: ۴۹). سیاست‌گذاری از امور مدیریت سیاسی به شمار می‌رود که متکی به اصول مهم برنامه‌ریزی، سازمان‌دهی، نظارت و کنترل است (اقتداری، ۱۳۶۶: ۶۳).

سیاست‌ها: امروزه سازمان‌ها نقش‌ها و مأموریت‌هایی فراتر از نقشه‌ای سنتی بر عهده گرفته‌اند و در محیط سیاسی و اجتماعی وظایف جدیدی به آن‌ها محول گردیده است. سازمان‌های امروزی از قالب یک نهاد صرفاً اداری، صنعتی یا اقتصادی خارج شده، به صورت نهادهایی اجتماعی سیاسی درآمده‌اند که علاوه بر انجام وظایف فنی باید نسبت به محیط‌های اجتماعی سیاسی خود بیش از پیش حساس و آگاه باشند. سیاست به معنای عام به نحوی اهداف، اعمال، هنجارها، قوانین و مقررات، ارزش‌ها، نظام‌ها، اصول، نتایج و تصمیم‌ها را در برمی‌گیرد (الوانی، ۱۳۷۱: ۲۶). سیاست‌ها چارچوب‌های منطقی‌ای هستند که چگونگی تصمیم‌گیری‌ها را معین می‌کنند. سازمان در فقدان سیاست‌های مناسب از دستیابی به مجموعه تصمیم‌های هماهنگ در سطح سازمان و در طول زمان محروم خواهد ماند (حسن‌بیگی، ۱۳۹۰: ۳۹۰). سیاست‌ها یا خط‌مشی‌ها برنامه‌هایی هستند که تصمیمات کلی را در برمی‌گیرند و به عنوان راهبر یا راهنما یا چارچوب تفکر و یا اندیشه در تصمیم‌گیری بکار می‌روند. به بیان دیگر سیاست یا خط‌مشی، یک برنامه عمومی عملی است که نحوه‌ی اجرای هدف را بیان می‌کند. در این پژوهش سیاست‌ها به معنی، بایدها و نبایدها و رهنمودهای کلی امام خمینی (رحمت‌الله علیه) و مقام معظم رهبری در خصوص اداره امور بنیاد مسکن و محرومین است.

گفتمان ولایت فقیه در حوزه بنیاد مسکن

گفتمان غالب جمهوری اسلامی ایران است که بر پایه اندیشه‌ها، آرا، نظریات، رهنمودها و تدابیر حضرت امام خمینی (رحمت‌الله علیه) و حضرت امام خامنه‌ای (مدظله‌العالی) شکل گرفته و

ریشه در آموزه‌های دینی و اسلام ناب محمدی (صلی‌الله‌علیه‌وآله‌وسلم) دارد و بر اساس اصل پیشرفته ولایت فقیه در تصمیم‌گیری‌ها و اداره امور کشور در حوزه بنیاد مسکن برای مسئولان و کارگزاران نظام هدایت‌گر بوده و تصمیم‌ها و انجام فعالیت‌ها را در همه سطوح همسو، هماهنگ و هم‌افزا می‌نماید.

اداره امور بنیاد مسکن انقلاب اسلامی در جمهوری اسلامی ایران

منظور از اداره امور بنیاد مسکن انقلاب اسلامی در جمهوری اسلامی ایران مجموعه تصمیمات، اقدامات و فعالیت‌های مدیریتی است که مسئولان و کارگزاران جمهوری اسلامی ایران در حوزه پیش گفته در محورهای (دکترین، هدف‌گذاری، سیاست‌گذاری، برنامه‌ریزی، سازمان‌دهی، هدایت، هماهنگی، پیاده‌سازی و اجرا، نظارت، کنترل و ارزیابی و سایر محورهای مدیریتی در سطوح راهبردی) به منظور تحقق رسالت و اجرای مأموریت‌های فردی، سازمانی، بخشی، ملی و فراملی به انجام می‌رسانند

- بنیاد مسکن انقلاب اسلامی

بنیاد مسکن انقلاب اسلامی در تاریخ ۲۱ فروردین سال ۱۳۵۸ به فرمان حضرت امام خمینی (رحمت‌الله‌علیه) بنیان‌گذار جمهوری اسلامی ایران و با افتتاح حساب ۱۰۰ امام به منظور تأمین مسکن محرومان و متولی توسعه و عمران روستاهای کشور و ساخت واحدهای مسکونی شهرها در چارچوب سیاست‌ها و برنامه‌های دولت جمهوری اسلامی ایران تشکیل گردید. حضرت امام در فرمان تشکیل این حساب و ضرورت آن فرمودند: «اینک به مرحله‌ی حساسی از دوران انقلاب اسلامی خود رسیده‌ایم؛ دورانی که باید از ثمرات انقلابمان مردم محروم و ستمدیده‌ی ایران بهره‌مند شوند. در رژیم منفور پهلوی مسئله‌ی مسکن یکی از مصیبت‌بارترین مشکلات مردم بود. قشر عظیمی از مستضعفان جامعه هم به کلی از داشتن خانه محروم بودند. این میراث شوم برای ملت ما باقی‌مانده است... این از حداقل [حقوق] هر فرد است که باید مسکن داشته باشد. مشکل زمین باید حل شود و همه‌ی بندگان محروم خدا باید از این موهبت الهی استفاده کنند... اینجانب حسابی به شماره‌ی ۱۰۰ در تمام شعب بانک ملی افتتاح کرده و از همه‌ی کسانی که توانایی دارند

دعوت می‌کنم برای کمک به خانه‌سازی محرومان به این حساب پول واریز کنند» (صحیفه‌ی امام، ج ۶: ۵۱۸ - ۵۲۰). به دنبال صدور فرمان امام، با کمک افراد خیر و سازمان‌ها، بنیاد مسکن انقلاب اسلامی شکل گرفت و به صورت نهادی انقلابی به فعالیت در عرصه‌ی مسکن پرداخت و برای تهیه‌ی مسکن به طبقات محروم جامعه اهتمام ورزید.

اساسنامه آن در جلسه روز سه‌شنبه هفدهم آذر ماه سال ۱۳۶۶ مجلس شورای اسلامی تصویب و در تاریخ ۱۳۶۶/۱۰/۹ بعد از تأیید شورای نگهبان، توسط ریاست جمهوری وقت حضرت آیه الله خامنه‌ای جهت اجرا به نخست‌وزیری ابلاغ گردید.

اساسنامه بنیاد مسکن انقلاب اسلامی مشتمل بر بیست ماده و پانزده تبصره است که کلیه مواد و تبصره‌های آن حاکی از اهمیت دهی به تأمین مسکن و سرپناه برای محرومان جامعه اسلامی است.

بر اساس اساسنامه مصوب مجلس شورای اسلامی، بنیاد مسکن مسئولیت چهار محور اصلی «تولید انبوه مسکن، فعالیت‌های عمران روستایی، تولید مصالح ساختمانی و بازسازی و نوسازی مناطق آسیب‌دیده از سوانح طبیعی در روستاها» را بر عهده دارد (عملکرد بنیاد مسکن، ۱۳۹۵).

اهداف بنیاد مسکن انقلاب اسلامی طبق اساسنامه و قوانین مصوب مجلس شورای اسلامی عبارت‌اند از:

۱. مطالعه و بررسی در زمینه تشخیص و تعیین نیازمندی‌های مسکن محرومان اعم از روستایی و شهری و فراهم آوردن موجبات اجرای آن با مشارکت، همکاری و خودیاری مردم و دستگاه‌های مختلف.
۲. تهیه طرح مجتمع‌های مسکونی ارزان‌قیمت و اجرای آن‌ها به‌طور مستقیم یا با مشارکت مردم با همکاری و هماهنگی دستگاه‌های ذی‌ربط در روستاها و شهرها.
۳. تهیه زمین موردنیاز طرح‌ها و پروژه‌های بنیاد و آماده‌سازی آن‌ها.
۴. کمک در جهت تأمین مصالح ساختمانی کشور از طریق تولید، تهیه و توزیع.
۵. نظارت بر پرداخت و مصرف وام‌های قرض‌الحسنه مسکن روستایی و ارزان‌قیمت شهری که از محل منابع مالی و سیستم بانکی کشور تأمین می‌شود.

۶. تهیه طرح‌های هادی و اصلاح معابر در روستاها، با هماهنگی دستگاه‌های ذی‌ربط و اجرای آن با مشارکت مردم از محل اعتبارات مصوب واگذاری دولت

۷. تهیه و ارائه طرح‌های لازم برای بازسازی و نوسازی مناطق مسکونی روستایی آسیب‌دیده در اثر جنگ، سیل، زلزله و سایر سوانح طبیعی و اجرای آن‌ها با مشارکت مردم و هماهنگی با سازمان‌ها و ارگان‌های ذی‌ربط. (اساسنامه بنیاد مسکن انقلاب اسلامی)

بنیاد مسکن انقلاب اسلامی یک دفتر مرکزی در پایتخت (تهران) و ۳۱ شعبه در مراکز استان‌ها و بیش از ۲۷۸ شعبه فرعی در سطح شهرستان‌های کشور دارد. به علاوه هفت سازمان اجرایی نیز عملاً به منظور انجام مسئولیت ویژه بنیاد مسکن در رابطه با توسعه مسکن در شهرها و روستاها و اقشار کم‌درآمد و بازسازی مناطق آسیب‌دیده از سوانح عهده‌دار وظایف مربوط می‌باشند (وب‌گاه بنیاد مسکن انقلاب اسلامی).

عالی‌ترین مرجع تصمیم‌گیری در بنیاد مسکن انقلاب اسلامی، شورای مرکزی است که ترکیب آن عبارت است از: نماینده‌ی مقام معظم رهبری که هم‌اکنون آقای آیت‌الله سیدهاشم رسولی محلاتی است، نماینده‌ی دولت (وزیر مسکن و شهرسازی) سه نفر از مهندسان و کارشناسان ساختمان و شهرسازی به انتخاب نماینده‌ی رهبری و وزیر مسکن.

روش‌شناسی تحقیق

از نظر هدف با توجه به اینکه این تحقیق موجب افزایش دانش موجود نسبت به موضوع تحقیق می‌گردد، توسعه‌ای و از آن جهت که یافته‌های آن می‌تواند مورد استفاده مدیران و متولیان امور مسکن محرومین قرار گیرد و برای بهبود وضعیت در حوزه مدیریت راهبردی اداره امور بنیاد مسکن انقلاب اسلامی به کار گرفته می‌شود کاربردی است و از نظر استراتژی نیز کیفی بوده و از روش مبنایی استفاده شده است. در تبیین گفتمان ولایت فقیه (حضرت امام خمینی (رحمت‌الله علیه) و حضرت امام خامنه‌ای (مدظله‌العالی))، کلیه اسناد و مدارک منتشره در ارتباط با حوزه مورد بررسی از سوی حضرت امام خمینی (رحمت‌الله علیه) که در بسته نرم‌افزاری مجموعه آثار حضرت امام خمینی (رحمت‌الله علیه) منتشر شده است و کلیه اسناد، مدارک و رهنمودهای منتشره در ارتباط با حوزه مورد بررسی از سوی حضرت امام

خامنه‌ای (مدظله‌العالی) در نرم‌افزار حدیث ولایت و سایت رسمی ایشان به شکل تمام شمار مورد بررسی قرار گرفته است.

جامعه پژوهش، شامل کلیه بیانات و مکتوبات امام خمینی (رحمت‌الله علیه) و حضرت امام خامنه‌ای (مدظله‌العالی) در رابطه با بنیاد مسکن و مسکن محرومین و خبرگان موضوع پژوهش است و برای گردآوری داده‌ها از شیوه تمام شمار استفاده شده است. روش گردآوری داده‌ها کتابخانه‌ای بوده و از ابزار فیش‌برداری الکترونیکی بهره گرفته شده و برای دقت در پژوهش، داده‌ها با کمک نرم‌افزار Maxqda^{۱۲} تحلیل و کدگذاری شده‌اند. برای دستیابی به گفتمان امام خمینی (رحمت‌الله علیه) و حضرت امام خامنه‌ای (مدظله‌العالی) در خصوص «مسکن محرومین» به تحلیل محتوای کمی و کیفی محتوای مجموعه بیانات، پیام‌ها و مصاحبه‌های امام خمینی (رحمت‌الله علیه) و حضرت امام خامنه‌ای (مدظله‌العالی) پرداخته‌ایم. از نظر هولیستی تحلیل محتوا به معنای تحلیل علمی پیام‌های ارتباطی است (هولیستی، ۱۳۸۰: ۱۳) و از منظر رفیع‌پور استفاده از مباحث تحلیل محتوا در متن، به دوران بسی دور برمی‌گردد. در عصر طلایی تمدن یونان باستان مباحث تحلیل محتوا مورد بهره‌وری قرار می‌گرفته است (رفیع‌پور، ۱۳۸۲: ۱۱۰). در این پژوهش، با استفاده از نرم‌افزار Maxqda^{۱۲} در مرحله اول تحلیل محتوای کمی و سپس تحلیل محتوای کیفی صورت گرفته و با استفاده از روش داده‌بنیاد سه مرحله کدگذاری انجام گرفته است.

در تحلیل محتوای کمی کلمات کلیدی مرتبط با هدف مطالعه طوری انتخاب شده‌اند که کلیه مفاهیم مطرح‌شده را پوشش دهند و امکان تحلیل نهایی متن و داده‌ها حسب چارچوب مفهومی فراهم باشد.

برای یافتن کلمات کلیدی ابتدا مفاهیم کلی و انتزاعی حسب چارچوب مفهومی مشخص و سپس کلمات متناظر هر مفهوم کلی استخراج شد. برای تحدید و تدقیق واژه‌ها، این لغات بر اساس ارتباط معنایی مرتب شده و در اختیار ۱۰ خبره در دسترس در حوزه‌های مختلف قرار گرفت تا لغات را به نسبت قرابت و نزدیکی معنایی به موضوع، معین نمایند و اگر غیر از لغات ذکرشده، واژه دیگری را مناسب‌تر می‌دانند، معرفی کنند. این واژه‌ها عبارت بودند از:

جدول ۱ جدول کلمات مستخرجه از صحیفه امام خمینی (رحمت الله علیه)

ردیف	کلمه	تعداد	ردیف	کلمه	تعداد
۱	مسکن	۱۵۲	۱۶	فقرا	۲۲۹
۲	مستضعفان	۳۷۱	۱۷	فقیر	۴۷۰
۳	مستضعفین	۴۳۶	۱۸	فقیران	۳
۴	مستضعفان	۴	۱۹	محروم	۴۸۰
۵	مستضعف	۲۵۸	۲۰	محرومان	۱۲۱
۶	بی‌خانمان	۱۳	۲۱	محرومین	۹۹
۷	ضعفا	۱۰۸	۲۲	محرومیت	۵۳
۸	ضعیفان	۸	۲۳	ستمگران	۱۲۷
۹	پابرهنگان	۲۴	۲۴	نیازمند	۵۵
۱۰	مستکبران	۱۰۱	۲۵	نیازمندان	۱۱
۱۱	مستکبرین	۱۳۱	۲۶	پابرهنگان	۵
۱۲	مستکبر	۱	۲۷	زاغه‌نشینان	۴
۱۳	استکبار	۱۰۵	۲۸	طبقه سه	۳
۱۴	استکباری	۵	۲۹	خدمت به خلق	۳۲
۱۵	فقر	۲۵۰	۳۰	بنیاد مسکن	۲۹

جدول ۲: موارد مستخرجه از بیانات و مکتوبات مقام معظم رهبری

ردیف	کلمه	تعداد	ردیف	کلمه	تعداد
۱	مسکن	۴۲	۱۶	فقرا	۴۴
۲	مستضعفان	۱۴۹	۱۷	فقیر	۱۱۴
۳	مستضعفین	۲۷	۱۸	فقیران	-
۴	بی‌خانمان	۱۰	۱۹	محروم	۳۲۵
۵	پابرهنگان	۱۷	۲۰	محرومان	۵۵
۶	ضعیف	-	۲۱	محرومین	۲۴
۷	ضعفا	۴۶۴	۲۲	محرومیت	۱۰۰
۸	ضعیفان	۴۵	۲۳	نیازمند	۱۲۵
۹	مستکبر	۹	۲۴	نیازمندان	۵
۱۰	مستکبران	۱۹۳	۲۵	پابرهنگها	۱۱
۱۱	مستکبرین	۱۵۰	۲۶	زاغه‌نشینان	-
۱۲	مستکبرین	۵۸	۲۷	طبقه سه	-
۱۳	استکبار	-	۲۸	خدمت به خلق	۸
۱۴	استکباری	۱۲۶	۲۹	بنیاد	۱۳۵
۱۵	فقر	۵۲۲	۳۰	محرومان	۵۵

روش نظریه‌مبنایی

روش نظریه‌مبنایی یکی از راهکارهای پژوهش کیفی است. سه عنصر اصلی روش نظریه‌پردازی داده‌بنیاد، مفاهیم^۱، مقوله‌ها^۲ و قضیه‌ها^۳ هستند.

در روش نظریه‌مبنایی این عناصر بدین ترتیب به وجود می‌آیند که ابتدا سؤال پژوهش مطرح می‌شود و سپس برای پاسخ به این سؤال، داده‌های لازم جمع‌آوری می‌شود. داده‌هایی که از منابع اطلاعاتی (مصاحبه، اسناد و مدارک و...) به دست می‌آید در قالب جداولی سیر تکاملی خود را طی می‌کنند بدین ترتیب که ابتدا نکات کلیدی داده‌ها احصا و برای هر نکته یک کد معین می‌شود. سپس با مقایسه کدها، چند نکته که اشاره به یک جنبه مشترک پدیده مورد بررسی دارند، عنوان یک «مفهوم» را به خود می‌گیرند. آنگاه چند مفهوم یک «مقوله» و چند مقوله به کمک قضایایی در قالب یک «نظریه» متجلی می‌گردد.

برای شروع کار فایل الکترونیکی فرمایشات امام و بیانات و مکتوبات مقام معظم رهبری در خصوص بنیاد مسکن را وارد نرم‌افزار نموده و به تحلیل محتوای آن‌ها پرداختیم؛ یعنی مطابق فرایند نظریه‌مبنایی ابتدا مفاهیم و مقوله‌ها را مشخص و سپس به کشف روابط بین آن‌ها اقدام نمودیم.

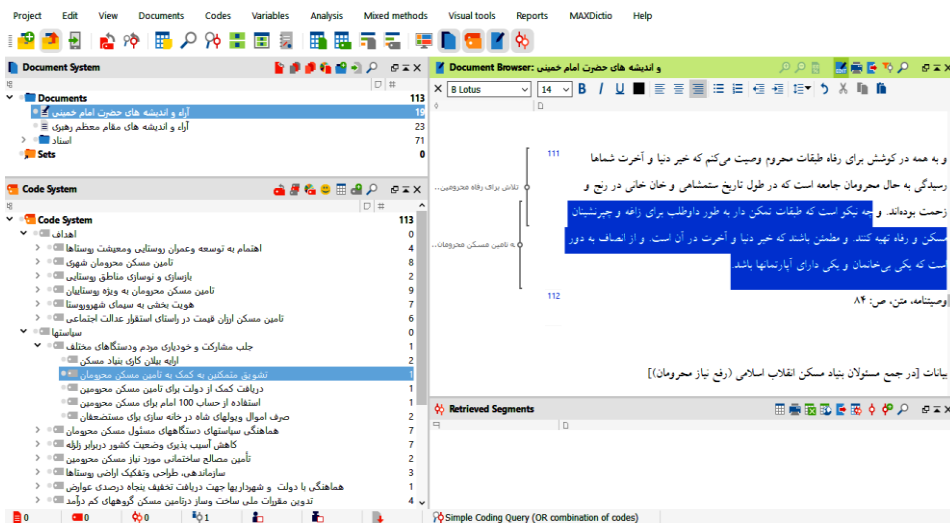
در این روش فرمایشات امام خمینی (رحمت‌الله علیه) و حضرت امام خامنه‌ای (مدظله‌العالی) در رابطه با بنیاد مسکن در سه محور (دکترین، سیاست‌گذاری و هدف‌گذاری) بر اساس تعاریف و دیدگاه‌های نظریه‌پردازان رشته مدیریت و با توجه به مراحل فرایند داده‌بنیاد مورد تحلیل قرار گرفته است.

تحلیل فرمایشات حضرت امام خمینی (رحمت‌الله علیه) و مقام معظم رهبری

- کدگذاری باز

۱. Concept
۲. Category
۳. Proposition

در این مرحله با استفاده از نرم‌افزار مکس کیودی‌ای، تمامی مطالب و داده‌ها مورد مطالعه واقع و به هرکدام از داده‌های مرتبط با موضوع، یک عنوان یا مفهوم اختصاص یافته است.



شکل ۱: کدگذاری اولیه و اختصاص عنوان یا مفهوم

نمونه مفاهیم و متون استخراج شده از آراء و اندیشه‌های ولایت فقیه

Document name	Code	Preview
آراء و اندیشه های حضرت امام خمینی	...فراموش نکردن یارپرنه ها و م	به نظر من بیشتر انقلابیون واقعی؛ یعنی آنها که نیروی عظیم و کوبن
آراء و اندیشه های حضرت امام خمینی	... صرف اموال ویولهای شاه در	من دستور دادم که اموال شاه، چه آنها که در داخل ایران است و چه آ
آراء و اندیشه های حضرت امام خمینی	ارابه بیلان کاری بنیاد مسکن	کارهای انجام شده را به اطلاع مردم برسانند؛ چون از نظر خیری، ضعی
آراء و اندیشه های حضرت امام خمینی	... ایجاد حس تعاون بین ملت در	آنکه مرا بیشتر خوشحال می‌کند این است که می‌بینم یک حس تعاونی بی
آراء و اندیشه های حضرت امام خمینی	...هماهنگی سیاستهای بنیاد مس	اقتضا دارد بنیاد مسکن که یک مؤسسه اسلامی- خدماتی است و همچنین د
آراء و اندیشه های حضرت امام خمینی	...واگذاری اراضی مواز جهت سا	مستحضر هستید به لحاظ محرومیت اکثر خانواده‌ها از سرپناه و مسکن
آراء و اندیشه های حضرت امام خمینی	...تامین مسکن کارگران،کشاورزان	،ما برای طبقه کارگر، برای طبقه کشاورز، برای کارمندان جو دولت
آراء و اندیشه های حضرت امام خمینی	...تلاش برای رفاه محرومین	و به همه در کوشش برای رفاه طبقات محروم وصیت می‌کنم که خیر دنیا
آراء و اندیشه های حضرت امام خمینی	...تشویق متمکنین به کمک به تا	چه نیکو است که طبقات تمکن دار به طور داوطلب برای زاغه و چیزشین
آراء و اندیشه های حضرت امام خمینی	تامین مسکن محرومان شهری	امیدوارم با کوشش شما و تمامی افراد این بنیاد، مردم محروم و مستض
آراء و اندیشه های حضرت امام خمینی	...دریافت کمک از دولت برای تا	امیدوارم با کوشش شما و تمامی افراد این بنیاد، مردم محروم و مستض
آراء و اندیشه های حضرت امام خمینی	...فراموش نکردن یارپرنه ها و م	خدمت شما تنها به یک نسل نیست، بلکه از خدمات شما نسلهای آینده هم
آراء و اندیشه های حضرت امام خمینی	در نظرگرفتن خدا در کار	خدمت شما تنها به یک نسل نیست، بلکه از خدمات شما نسلهای آینده هم
آراء و اندیشه های حضرت امام خمینی	ارابه بیلان کاری بنیاد مسکن	بنیاد مسکن و بنیاد مستضعفین هر چه زودتر بیلان کار خودشان را یده
آراء و اندیشه های حضرت امام خمینی	...رسیدگی به متخلفین از خدمت	یابد این دو نهاد دقیقاً برای مردم شرح دهند که چرا از این سریعتر
آراء و اندیشه های حضرت امام خمینی	...تامین مسکن موقت و دائم رز	اول انقلاب، برای کارهای گوناگون و برای حمایت از مستضعفان و مع
آراء و اندیشه های مقام معظم رهبری	...در اولویت قرار دادن عدالت ا	مشخصه‌های خط امام، عدالت اجتماعی و کمک به طبقات مستضعف و محروم
آراء و اندیشه های مقام معظم رهبری	...در اولویت قرار دادن عدالت ا	عدالت اجتماعی، جزو شعارهای اصلی است؛ نمی‌شود این را در درجه‌ی د
آراء و اندیشه های مقام معظم رهبری	...در اولویت قرار دادن عدالت ا	حالا عده‌ای از آن طرف در می‌آیند که امام فرمود: انقلاب ما اتق
آراء و اندیشه های مقام معظم رهبری	...ارائه خدمات به نقاط محروم ج	امروز بیشترین اهتمام دولت خدمتگزار ما برای نقاط محروم است. در ط
آراء و اندیشه های مقام معظم رهبری	...مقاوم‌سازی و اهمیت دادن به...	یکی از چیزهایی که بسیار مهم است، مقاوم‌سازی است. زلزله‌ی یم، ما
آراء و اندیشه های مقام معظم رهبری	...مقاوم‌سازی و اهمیت دادن به...	کشور ما، کشور زلزله‌خیزی است. شهرستان زیند روی دو گسل فعال رزل
آراء و اندیشه های مقام معظم رهبری	توجه جدی به مقاوم سازی	از قول بیخیمر اکرم نقل شده است که فرمود: «رحم الله امراً عمل عمل
آراء و اندیشه های مقام معظم رهبری	...استفاده از حساب 100 امام بر	لرم است حساب 100 که شرف انتساب به اسم مبارک حضرت امام (قدس سر
آراء و اندیشه های مقام معظم رهبری	...در اولویت قرار دادن مسأله م	البته مسأله‌ی مسکن را همه گفته‌اند. آقایان مسئولان محترم، رئیس
آراء و اندیشه های مقام معظم رهبری	...تامین مسکن موقت و دائم رز	البته فعلاً باید به فکر مسکن موقت بود که مردم بتوانند در زمست
آراء و اندیشه های مقام معظم رهبری	...تامین مسکن موقت و دائم رز	من به شما عرض کنم که بردارن و خواهان! این مسکن موقت را هم دول

شکل ۲: نمونه مفاهیم استخراج‌شده از آراء و اندیشه‌های ولایت فقیه

- کدگذاری محوری و شکل‌دهی طبقه‌های فردی

کدگذاری محوری، مرحله دوم تجزیه و تحلیل در نظریه‌پردازی نظریه‌مبنایی است. هدف از این مرحله برقراری رابطه بین طبقه‌های تولیدشده (در مرحله کدگذاری باز) است. این کار (عمل) بر اساس مدل پارادایم انجام می‌شود و به نظریه‌پرداز کمک می‌کند تا فرآیند ساخت نظریه را به سهولت انجام دهد. اساس فرآیند ارتباط دهی در کدگذاری محوری بر بسط و گسترش یکی از طبقه‌ها قرار دارد. (دانایی‌فرد، ۱۳۸۴: ۶).

البته انجام روند کدگذاری محوری از این راه پیچیده بوده و باید ضمن آن چهار عمل تحلیل مجزا و به‌طور هم‌زمان انجام شود:

- ایجاد ارتباط بین یک طبقه اصلی با طبقه‌های فرعی به وسیله اظهارات بیان‌شده.
- تأیید اظهارات با مراجعه به داده‌های واقعی (رجوع به شواهد برای تأیید یا تکذیب فرضیه).
- تلاش برای توسعه خصوصیات طبقه اصلی و طبقه‌های فرعی (جهت غنای تحلیلی نظریه).
- بررسی تنوع در پدیده (با ارتباط به وجود آمده بین طبقه‌ها)

وظیفه محقق در این مرحله، «دسته‌بندی و مقایسه»^۱ عناوین استخراج‌شده از داده‌ها است؛ یعنی در این مرحله باید به‌طور مرتب و مستمر کدها را مطابقت داد تا ارتباطی بین آن‌ها پیدا شود.

البته این کار مستلزم صرف وقت و حوصله بسیار است، چراکه در ابتدا ارتباط بین آن‌ها، چندان آشکار نیست، در واقع محقق، با انبوهی از داده‌های خام رو به رو است که چندان به هم ربطی ندارند اما به زودی پیوندهای نامرئی هویدا خواهد شد و زیبایی روش نظریه داده بنیاد در این مرحله نهفته است (منصوریان، ۱۳۸۶: ۳۹۰).

با مقایسه مفاهیم مختلف می‌توان زمینه‌های مشترک بیشتری را میان آن‌ها کشف کرد که امکان طبقه‌بندی مفاهیم مشابه در قالب طبقه‌بندی‌های یکسان را، فراهم خواهد ساخت. پدیدآورندگان این نظریه، نام این فرایند مقایسه مستمر مفاهیم با یکدیگر را «روش مقایسه پایدار»^۲ یا «روش تطبیق مداوم» نامیده‌اند (سلدن، ۲۰۰۵: ۱۱۹).

در این مرحله کدهای اولیه به علت تعداد فراوان آن‌ها به کدهای ثانویه تبدیل شدند با استفاده از تکنیک مقایسه پایدار، زمینه ظهور ابعاد مشترک مفاهیم که همان کدگذاری محوری است، امکان‌پذیر می‌گردد. حاصل این مرحله از فرایند تحقیق، شکل‌گیری (مؤلفه‌ها) است که بخشی از آن، به عنوان نمونه، در شکل ۳ آمده است:

۱. Categorizing & Comparison

۲. Constant Comparison

Code System		113
اهداف		0
> اهتمام به توسعه و عمران روستایی و معیشت روستاها		4
> تامین مسکن محرومان شهری		8
> بازسازی و نوسازی مناطق روستایی		2
> تامین مسکن محرومان به ویژه روستاییان		2
> تامین مسکن کارگران، کشاورزان و عفاير		3
> تامین مسکن موقت و دائم رازله زدگان		3
> رفع مشکل مسکن بی خانمانها و فقرا		1
> هویت بخشی به سیمای شهروروستا		7
> تامین مسکن ارزان قیمت در راستای استقرار عدالت اجتماعی		6
سیاستها		0
> جلب مشارکت و خودیاری مردم و دستگاهای مختلف		8
> هماهنگی سیاستهای دستگاههای مسئول مسکن محرومان		7
> کاهش آسیب پذیری وضعیت کشور در برابر رازله		7
> تامین مصالح ساختمانی مورد نیاز مسکن محرومین		2
> سازماندهی، طراحی و تفکیک اراضی روستاها		3
> هماهنگی با دولت و شهرداریها جهت دریافت تخفیف پنجاه درصدی عوارض		1
> تدوین مقررات ملی ساخت و ساز در تامین مسکن گروههای کم درآمد		4
> هماهنگسازی مقررات طرحهای توسعه و عمران روستایی		5
> توجه به مناطق محروم و روستاها		8
> ایمن سازی و مقاوم سازی ساختمانهای شهر و روستا		3
دکترین		0
> بهبود وضعیت مسکن روستایی با اولویت مناطق آسیب پذیر		3
> سوق دادن فعالیتها به سمت عدالت اجتماعی		5
> از بین بردن فقر و ایجاد عدالت اقتصادی		4
> عدالت محوری		13
> در اولویت قرار دادن مسأله مسکن		4

شکل ۳: نحوه شکل گیری مؤلفه‌ها در کدگذاری محوری

- کدگذاری انتخابی

کدگذاری انتخابی^۱ مرحله اصلی نظریه پردازی است که بر اساس نتایج دو مرحله قبلی کدگذاری، به تولید نظریه می‌پردازد. به این ترتیب که مقوله محوری را به شکلی نظام‌مند به دیگر مقوله‌ها ربط داده، آن روابط را اثبات پژوهشی کرده و طبقه‌هایی را که به بهبود و توسعه بیشتری نیاز دارند، اصلاح می‌کند. در واقع پژوهشگر با کنار هم نهادن طبقه‌ها و بر اساس روابط بین آن‌ها، یک تصویر انتخاب می‌کند. تمام رویه‌ها در استراتژی داده‌بنیاد به سمت تولید نظریه بر اساس داده‌های گردآوری شده هدایت می‌شوند.

فرایند تولید نظریه می‌تواند به تدوین قضیه‌ها و ایده‌های آزمون‌پذیر برای اتخاذ پژوهش‌های عددی نیز بینجامد.

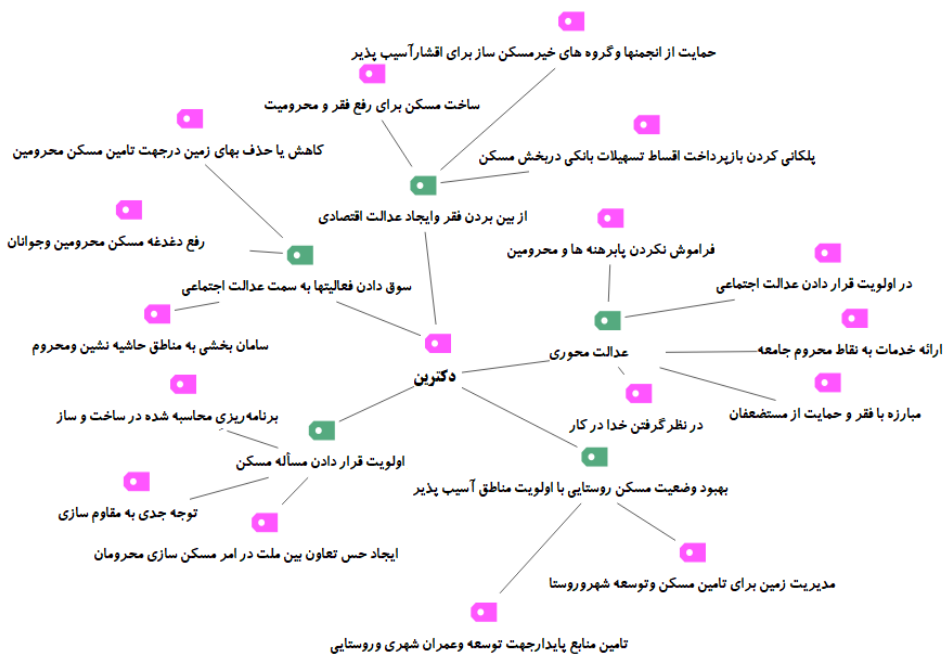
Code System

- اهداف
 - اهتمام به توسعه و عمران روستایی و معیشت روستاها
 - تامین مسکن محرومان شهری
 - بازسازی و نوسازی مناطق روستایی
 - تامین مسکن محرومان به ویژه روستاییان
 - هویت بخشی به سیمای شهروروستا
 - تامین مسکن ارزان قیمت در راستای استقرار عدالت اجتماعی
 - سیاستها
 - جلب مشارکت و خودیاری مردم و دستگاه‌های مختلف
 - هماهنگی سیاستهای دستگاههای مسئول مسکن محرومان
 - کاهش آسیب پذیری وضعیت کشور در برابر زلزله
 - تأمین مصالح ساختمانی مورد نیاز مسکن محرومین
 - سازماندهی، طراحی و تفکیک اراضی روستاها
 - هماهنگی با دولت و شهرداریها جهت دریافت تخفیف پنجاه درصدی عوارض
 - تدوین مقررات ملی ساخت و ساز درتامین مسکن گروههای کم درآمد
 - هماهنگسازی مقررات طرحهای توسعه و عمران روستایی
 - توجه به مناطق محروم و روستاها
 - ایمن سازی و مقاوم سازی ساختمانهای شهر و روستا
 - دکترین
 - بهبود وضعیت مسکن روستایی با اولویت مناطق آسیب پذیر
 - سوق دادن فعالیتها به سمت عدالت اجتماعی
 - از بین بردن فقر و ایجاد عدالت اقتصادی
 - عدالت محوری
 - در اولویت قرار دادن مسأله مسکن

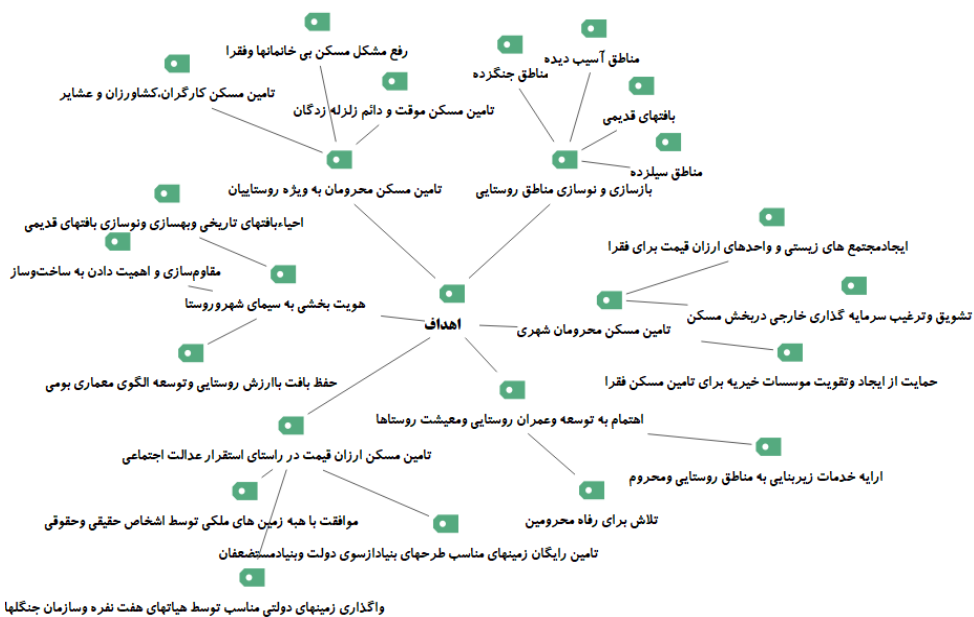
شکل ۴: کدهای انتخابی حاصل از تحلیل آراء و اندیشه‌های ولایت فقیه

مؤلفه‌ها و شاخص‌های حاصل از تحلیل آراء و اندیشه‌های ولایت فقیه

و در مجموع در پایان تحلیل آراء و اندیشه‌های ولایت فقیه، درخصوص هرکدام از محورهای دکترین، اهداف و سیاست‌ها مؤلفه‌ها و شاخص‌هایی حاصل شده است که در شکل‌های ۵ و ۶ و ۷ نشان داده شده‌اند.



شکل ۵: مهم ترین مؤلفه‌ها و شاخص‌های مربوط به دکترین ولایت فقیه



شکل ۶: مهم ترین مؤلفه‌ها و شاخص‌های مربوط به اهداف ولایت فقیه

کشور در برابر زلزله، تأمین مصالح ساختمانی موردنیاز مسکن محرومین، تدوین مقررات ملی ساخت‌وساز در تأمین مسکن گروه‌های کم‌درآمد، هماهنگ‌سازی مقررات طرح‌های توسعه و عمران روستایی، توجه به مناطق محروم و روستاها، ایمن‌سازی و مقاوم‌سازی ساختمان‌های شهر و روستا، ارائه خدمات زیربنایی به مناطق روستایی و محروم، تلاش برای رفاه محرومین، اهتمام به توسعه و عمران روستایی و معیشت روستاها، تأمین مسکن محرومان شهری، ارائه بیان کاری بنیاد مسکن، تشویق متمکنین به کمک به تأمین مسکن محرومان، دریافت کمک از دولت برای تأمین مسکن محرومین، استفاده از حساب ۱۰۰ امام برای مسکن محرومین، صرف اموال و پول‌های شاه در خانه‌سازی برای مستضعفان، هماهنگی سیاست‌های دستگاه‌های مسئول مسکن محرومان، رسیدگی به متخلفین از خدمت به محرومین از سوی دادگاه‌ها، مصرف منقولات و غیر منقولات شاه در ایجاد مسکن محرومان، واگذاری اراضی موات جهت ساخت مسکن محرومین، هماهنگی سیاست‌های بنیاد مسکن با وزارت مسکن، هماهنگی بین وعده مسئولین با امکانات کشور، توجه به مناطق محروم و روستاها، بیشتر موردتوجه قرار دارند.

در هدف‌گذاری ولایت فقیه اهتمام به توسعه و عمران روستایی و معیشت روستاها، تأمین مسکن محرومان شهری، بازسازی و نوسازی مناطق (روستایی، مناطق جنگ‌زده مناطق سیل‌زده، بافت‌های قدیمی و مناطق آسیب‌دیده)، تأمین مسکن محرومان به ویژه روستاییان، هویت بخشی به سیمای روستا، تأمین مسکن ارزان‌قیمت در راستای استقرار عدالت اجتماعی، تلاش برای رفاه محرومین، تأمین مسکن کارگران، کشاورزان و عشایر، تأمین مسکن موقت و دائم زلزله‌زدگان، رفع مشکل مسکن بی‌خانمان‌ها و فقرا و تأمین مسکن محرومان به ویژه روستاییان موردتوجه و تأکید واقع شده است.

نتیجه‌گیری

پس از تحلیل محتوای کمی و کیفی و استفاده از روش نظریه مبنایی، در پاسخ به مسئله اصلی پژوهش «تدوین نشدن دکترین، اهداف و سیاست‌های ولایت فقیه در خصوص اداره امور بنیاد مسکن انقلاب اسلامی و مسکن محرومین» با توجه به تحلیل محتوای کمی و

کیفی صورت گرفته و به دست آمدن مفاهیم و مطابقت مستمر کدهای اولیه و سپس شکل گیری کدهای محوری و انتخابی، دکترین، اهداف و سیاست‌های ولایت فقیه در بخش یافته‌های پژوهش حاصل گردید. همچنان که در آن بخش ذکر گردید، در **دکترین ولایت فقیه** «از بین بردن فقر و ایجاد عدالت اقتصادی، عدالت محوری، فراموش نکردن پابره‌ها و محرومین، در نظر گرفتن خدا در کار، مبارزه با فقر و حمایت از مستضعفان، ایجاد حس تعاون بین ملت در امر مسکن‌سازی محرومان» از مؤلفه‌های اصلی محسوب می‌شوند و در **اهداف ولایت فقیه** اهتمام به توسعه و عمران روستایی و معیشت روستاها، تأمین مسکن محرومان شهری، بازسازی و نوسازی مناطق (روستایی، مناطق جنگ‌زده مناطق سیل‌زده، بافت‌های قدیمی و مناطق آسیب‌دیده)، تأمین مسکن محرومان به ویژه روستاییان، تأمین مسکن ارزان‌قیمت در راستای استقرار عدالت اجتماعی، تلاش برای رفاه محرومین، تأمین مسکن کارگران، کشاورزان و عشایر، تأمین مسکن موقت و دائم زلزله‌زدگان، رفع مشکل مسکن بی‌خانمان‌ها مورد توجه و تأکید واقع شده است؛ و در **سیاست‌ها** جلب مشارکت و خودیاری مردم و دستگاه‌های مختلف، کاهش آسیب‌پذیری وضعیت کشور در برابر زلزله، تدوین مقررات ملی ساخت‌وساز در تأمین مسکن گروه‌های کم‌درآمد، توجه به مناطق محروم و روستاها، ایمن‌سازی و مقاوم‌سازی ساختمان‌های شهر و روستا، تشویق متمکنین به کمک به تأمین مسکن محرومان، دریافت کمک از دولت برای تأمین مسکن محرومین، استفاده از حساب ۱۰۰ امام برای مسکن محرومین، صرف اموال و پول‌های شاه در خانه‌سازی برای مستضعفان، بیشتر مورد توجه قرار دارند.

پیشنهادها

۱. پیشنهاد می‌گردد، متولیان و مسئولان رسیدگی به امور بنیاد مسکن انقلاب اسلامی خصوصاً روسا و مدیران ارشد آن قبل از هرگونه برنامه‌ریزی و اقدام، دکترین، اهداف و سیاست‌های امام خمینی (رحمت‌الله علیه) و حضرت امام خامنه‌ای (مدظله‌العالی) را نصب‌العین قرار داده و بر آن اساس به سازمان‌دهی، هماهنگی، هدایت و رهبری، کنترل و پیاده‌سازی برنامه‌ها اقدام نمایند تا ان‌شاءالله قدم‌های مؤثری در راستای رسیدگی به تأمین مسکن

محرومین و مستضعفان سطح کل کشور (روستاها و شهرها و مردم ساکن در حاشیه‌های شهرها) و برقراری عدالت اجتماعی برداشته شود.

۲. طراحی الگوی تعامل و همکاری بنیاد مسکن به عنوان یک نهاد حمایتی در تأمین مسکن محرومین منسوب به رهبری نظام با صبغه دینی و جایگاه ولایتی با سایر مؤسسات و دستگاه‌های تأثیرگذار در زمینه تأمین مسکن اقشار کم‌درآمد و محروم جامعه

۳. طراحی الگوی سیستمی تعامل بنیاد مسکن با سایر نهادهای تحت امر ولی فقیه به ویژه نهادهای بزرگ اقتصادی مانند بنیاد مستضعفان، ستاد اجرایی فرمان امام (رحمت‌الله علیه) و... در جهت تحقق منویات ولایت فقیه و قانون اساسی

۴. طراحی الگوی کاربردی شیوه‌های مشارکت حداکثری مردم، خصوصاً متمولین در امر تأمین مسکن محرومین در اجرای فرمان امام خمینی (رحمت‌الله علیه) به مناسبت تأسیس بنیاد مسکن انقلاب اسلامی

۵. طراحی الگوی راهبردی انسجام، یکپارچگی و تجمیع کلیه واحدها، دستگاه‌ها، نهادها و انجمن‌های مسئول در تأمین مسکن محرومین به منظور ایجاد مدیریت واحد در این زمینه و پرهیز از موازی کاری اتلاف منابع

۶- جدیت در اجرای فرمان امام خمینی (رحمت‌الله علیه) مبنی بر لزوم مساعدت همه دستگاه‌ها و دولت خصوصاً بنیاد مستضعفان در ساخت و تأمین مسکن محرومان. در فرمان حضرت امام و در افتتاح حساب صد و تشکیل بنیاد مسکن آمده است: «بنیاد مستضعفان نیز باید به کمک این طرح بشتابد و از اموال مصادره شده خاندان پهلوی و اطرافیانش در این طرح استفاده شود»؛ بنابراین بنیاد مستضعفان با دو سیاست تأمین زمین و ارائه تسهیلات بانکی ارزان می‌تواند در تأمین مسکن اقشار مستضعف نقش مهمی را ایفا نماید.

فهرست منابع و مآخذ

الف. منابع فارسی

- قرآن مجید، ترجمه: طاهره صفارزاده، ۱۳۸۷ قم، چاپ سوم، انتشارات اسوه
- امام خمینی و نهادهای انقلاب اسلامی، تبیان، آثار موضوعی (دفتر سی و هشتم)، تهران، تنظیم نشر آثار امام خمینی، مهدی حاضری، ۱۳۸۱، صص ۱۲۱ - ۱۲۳
- امام خمینی (رحمت الله علیه)، (۱۳۹۱)، صحیفه نور (مجموعه نرم‌افزاری شامل: سخنرانی‌ها، بیانات، رهنمودها، نامه‌ها، احکام، ابلاغ‌ها، فرامین و...)، تهران، موسسه نشر آثار امام (رحمت الله علیه)
- امام خمینی (رحمت الله علیه)، صحیفه‌ی امام، ج ۶، مؤسسه‌ی تنظیم و نشر آثار امام خمینی، تهران، چاپ و نشر عروج، ۱۳۷۸
- امام خامنه‌ای (مدظله‌العالی)، ۱۳۹۰، حدیث ولایت، دفتر حفظ و نشر آثار امام خامنه‌ای (مدظله‌العالی)
- امام خامنه‌ای (مدظله‌العالی)، مجموعه بیانات (بیانات در دیدار جمعی از مسئولان نهادها و سازمان‌های خدماتی و حمایت‌کننده از مستضعفان و محرومان) ۱۳۶۸/۰۷/۱۲
- امام خامنه‌ای (مدظله‌العالی)، حدیث ولایت (مجموعه نرم‌افزاری بیانات مقام معظم رهبری شامل: سخنرانی‌ها، بیانات، رهنمودها، نامه‌ها، احکام، ابلاغ‌ها، فرامین و... نسخه سوم تا تاریخ ۱/۱/۹۳)، موسسه نشر آثار امام خامنه‌ای (مدظله‌العالی) اقتداری، علی محمد، (۱۳۶۶)، سازمان و مدیریت، چاپ هجدهم، تهران، انتشارات مولوی
- الوانی، سید آراسته خو، محمد، (۱۳۷۰)، نقد و نگرش بر فرهنگ اصطلاحات علمی-اجتماعی، تهران، گستره.
- امینی، ابراهیم. امام خمینی و مستضعفان- استضعاف در قرآن. مجله حکومت اسلامی - سال چهارم شماره دوم تابستان ۱۳۷۸ شماره پیاپی ۱۲
- بابک احمدی، (۱۳۹۵)، هایدگر و پرسش بنیادین، تصویر جهان و تکنولوژی، چاپ نهم، انتشارات مرکز حسن‌بیگی، ابراهیم، ۱۳۹۰، مدیریت راهبردی، تهران: انتشارات سمت و دانشگاه عالی دفاع ملی
- خلیلی شورینی، سیاوش (۱۳۹۱)، روش‌های پژوهش آمیخته. تهران: دانش‌پژوه (ویرایش دوم)
- دانایی‌فرد، حسن، امامی، مجتبی، (۱۳۸۶)، استراتژی‌های پژوهش کیفی؛ تأملی بر نظریه‌پردازی داده‌بنیاد، دو فصلنامه علمی-تخصصی مدیریت، سال اول، شماره ۲.
- دانایی‌فرد، حسن و اسلامی، آذر، ۱۳۹۰، ساخت نظریه بی‌تفاوتی سازمانی، تهران: دانشگاه امام صادق (علیه‌السلام).
- ذوالقدر، محمدباقر، (۱۳۸۷). تدوین راهبرد بسیج مستضعفان، دانشگاه عالی دفاع ملی.
- رضایی، محمدعلی (۱۳۸۵)، اسلام و راه‌حل‌های مشکل مسکن، چاپ سوم، قم، انتشارات رضائیان، علی، (۱۳۸۴). اصول مدیریت، تهران، سمت
- رفیع پور، فرامرز، ۱۳۸۲، تکنیک‌های خاص تحقیق در علوم اجتماعی، تهران: شرکت سهامی انتشار
- سازمان بنیاد مسکن انقلاب اسلامی، گزارش‌ها، تهران، بنیاد مسکن انقلاب اسلامی
- سورین، ورنر و تانکار، جیمز، (۱۳۸۶) نظریه‌های ارتباطات، علیرضا دهقان، تهران، انتشارات دانشگاه
- صلیبا، جمیل؛ واژه‌نامه فلسفه و علوم اجتماعی، کاظم برگ نیسی و صادق سجادی، تهران، شرکت سهامی انتشار، ۱۳۷۰

- طباطبایی، محمدحسین، (۱۳۷۴)، تفسیر المیزان، ترجمه موسوی همدانی، سید محمدباقر؛ قم: دفتر انتشارات اسلامی جامعه مدرسین حوزه علمیه قم.
- طلوعی، محمود، (۱۳۷۲)، فرهنگ جامع سیاسی، تهران، نشر علم و سخن.
- مالجو، محمد، باب گفتگو، فصلنامه فرهنگی و اجتماعی ۳۹-۱۳۸۲ اسفند
- منصوریان، یزدان، ۱۳۸۶، گراند تئوری چیست و چه کاربردی دارد؟ اصفهان: دانشگاه اصفهان
- وثیق، غلامرضا، ۱۳۷۷، فرهنگ علمی و انتقادی فلسفه، تهران: موسسه انتشاراتی فردوسی ایران
- هرسی، پال و بلانچارد، کنث (۱۹۹۳). مدیریت رفتار سازمانی استفاده از منابع انسانی. ترجمه قاسم کبیری (۱۳۷۸)، تهران: انتشارات جهاد دانشگاهی، چاپ ششم
- هولستی، ال.آر، ۱۳۸۰، تحلیل محتوا در علوم اجتماعی و انسانی، ترجمه نادر سالار زاده، تهران، انتشارات دانشگاه علامه طباطبایی
- دفتر حفظ و نشر آثار حضرت آیت‌الله العظمی خامنه‌ای قابل دسترسی در سایت <http://farsi.khamenei.ir>
- پایگاه اطلاع‌رسانی بنیاد مسکن انقلاب اسلامی قابل دسترسی در سایت: <http://bonyadmaskan.com>
- پورتال موسسه تنظیم و نشر آثار امام خمینی رحمت‌الله علیه قابل دسترسی در سایت: www.imam.khomeini.ir
- امام خامنه‌ای (مدظله‌العالی)، مجموعه بیانات، قابل دسترسی در سایت: WWW.Khamenei.ir

ب. منبع لاتین

- Selden, L. (۲۰۰۵), "On grounded theory - with some malice". Journal of Documentation, Vol. ۶۱ No.۱, pp. ۱۱۴-۱۲۹.